

УДК 159.923.2:377–043.86–057.875

Оксана Радзімовська

ВПРОВАДЖЕННЯ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ РОЗВИТКУ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ЯК УМОВА УСПІШНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ УЧНІВ ПТНЗ

Успіх економічних реформ в Україні залежить від національних робітничих кадрів, підготовка яких здійснюється в ПТНЗ. У сучасних умовах соціальних суперечностей та економічної кризи підходи до підготовки майбутніх робітників в умовах професійно-технічних навчальних закладів потребують переосмислення та змін.

Доцільним є впровадження в навчальних закладах освітніх технологій як засобу вдосконалення організації навчального процесу, які передбачають певну послідовність операцій із використанням необхідних для здійснення поставленого завдання засобів і умов [6].

Мета статті – представити авторську психолого-педагогічну технологію, спрямовану на розвиток професійної ідентичності учнів ПТНЗ.

Професійне навчання учнів ПТНЗ є важливою частиною підготовки майбутніх фахівців, орієнтованих на сучасні ринкові умови виробництва та здатних творчо вирішувати проблеми, які постають перед ними.

Підготовка сучасних фахівців вимагає вдосконалення системи професійно-технічної освіти, одним із головних завдань якої стає випуск молодих спеціалістів, ідентичних обраній професії з високим рівнем професійної спрямованості, мотивації, сформованим професійним Я-образом, позитивним і творчим ставленням до майбутньої професії тощо [2, с. 137].

Саме тому в процесі професійного становлення учнів важливим є впровадження у ПТНЗ психолого-педагогічних технологій, які передбачають цілеспрямований відбір змісту, форм і методів навчання, спрямованих на виявлення і підтримку професійно обдарованих учнів, розвиток і реалізацію їхніх професійних якостей і здібностей; стимулювання спільної творчої роботи учнів і викладачів тощо.

У розробленій Ю. Поваренковим психологічній концепції професійного становлення професійна ідентичність розглядається як ознака прийняття людиною: а) себе як професіонала; б) конкретної професійної діяльності як засобу самореалізації та задоволення потреб; в) системи цінностей і норм, характерних для даної професійної спільноти [7].

За результатами проведеного нами наукового дослідження виявлено як переваги, так і недоліки професійного навчання у ПТНЗ.

При розробці психолого-педагогічної технології ми враховували показники, рівень яких виявився недостатнім і, на нашу думку, потребував додаткового впливу, розвитку, а саме: 1) за методикою Д. Голланда «Опитувальник професійної спрямованості», тип особистості, що відповідає (або є близьким) до майбутнього типу професійного середовища, яскраво виражений прояв має лише у третини опитаних; 2) лише кожний другий учень добре усвідомлює себе представником обраної професії та професійної спільноти (за результатами методик М. Куна та Т. Макпартленда «Хто я?» та О. Радзімовської «Опитувальник професійної ідентичності учня ПТНЗ»); 3) 51% учнів планують змінити професію або перебувають у стані невизначеності щодо цього питання (методика Є. Єгорової «Профідентичність»); 4) лише у 45,3% учнів особистісні цінності збігаються з професійними («Опитувальник професійної ідентичності учня ПТНЗ» О. Радзімовської); 5) у третини учнів відсутні професійні ідеали – фахівці, які могли б бути для них взірцем у професійному становленні (за результатами методик Є. Клімова «Особистісні професійні плани» в модифікації О. Радзімовської та «Опитувальника професійної ідентичності учня ПТНЗ» О. Радзімовської); 6) лише п'ята частина опитаних має високий рівень особистісної професійної активності («Опитувальник професійної ідентичності учня ПТНЗ» О. Радзімовської); 7) найменш сформованими серед професійних кар'єрних цінностей, згідно з результатами за методикою Я. Шейна «Якорі кар'єри», є «професійна компетентність» та «виклик» тощо.

У цілому аналіз результатів за визначеними для проведення дослідження показниками надав можливість визначити рейтинг компонентів професійної ідентичності [8] за рівнем їх розвитку в учнів ПТНЗ (від найбільш розвиненого до найменш розвиненого): емоційно-вольовий, діяльнісно-практичний, проектно-поведінковий, когнітивно-рефлексивний, мотиваційно-ціннісний. Зазначимо, однак, що даний розподіл має деякі відмінності в учнів різних спеціальностей. Таким чином, отримані дані свідчать про наявність певних перешкод для процесу розвитку професійної ідентичності в учнів ПТНЗ і підтверджують необхідність пошуку запровадження нових форм і методів, що сприятимуть підвищенню ефективності процесу усвідомлення учнями приналежності до обраної професії, професійної спільноти, формуванню професійних цінностей.

Останнім часом із метою підвищення ефективності навчання та виховання в закладах освіти педагоги впроваджують психологічні та педагогічні технології, які підвищують ефективність навчання, передусім за рахунок зростання в учнів інтересу і мотивації до цього процесу.

У педагогіці розглядається переважно сам процес застосування технології, її організація, а в галузі психології увага акцентується на змінах, що відбуваються в особистості в результаті цього процесу.

Т. Дуткевич та О. Савицька пропонують розглядати психологічну технологію як «цілісну методичну систему, що складається з трьох основних частин: діагностичної, інтерпретаційної (пояснювальної) та корекційної. На їх думку, основний смисл застосування психологічної технології – це внесення змін у зміст, форми і напрями індивідуального розвитку особистості» [1, с. 33]. Розробка психологічної технології, як зазначають дослідники, є процесом психологічного проектування, спрямованого на вирішення конкретної ситуації індивідуального розвитку або соціальної взаємодії з використанням знань і досвіду наукової та побутової психології. А. Пасічник запропонувала термін «психолого-педагогічна технологія», яку розглядає як систему знань, засобів, методів навчання та виховання, спрямованих на розв'язання психологічних завдань [3].

Авторська психолого-педагогічна технологія розвитку професійної ідентичності є комплексом науково обґрунтованих форм і методів навчальної діяльності, спрямованих на підготовку кваліфікованого робітника з високим рівнем професійної ідентичності.

Професійна ідентичність учня ПТНЗ розглядається нами як динамічне психологічне утворення, результат поступової професійної ідентифікації та самоідентифікації, основу якого складають: 1) професійний вибір; 2) психологічна готовність до обраної професійної діяльності; 3) усвідомлена приналежність до певної професії та професійної спільноти; 4) професійна підготовка, підтверджена відповідним дипломом про отримання певної спеціальності та кваліфікації. Професійна ідентичність учнів ПТНЗ формується та розвивається в ході професійного й особистісного самовизначення (що відбуваються паралельно), професійного становлення під впливом різноманітних умов і чинників.

Розробляючи структуру авторської психолого-педагогічної технології, ми спиралися на класифікації, запропоновані у працях В. Беспалько, М. Кларина, Г. Селевко, В. Сластьоніна та ін.[4; 5; 9].

Представлена у статті *«психолого-педагогічна технологія розвитку професійної ідентичності учнів професійно-технічних навчальних закладів»* за рівнем застосування є локальною, за напрямом – розвиваючою, за характером змісту і структури – професійно орієнтованою, за формами організації – індивідуально-груповою, за ставленням до учнів – особистісно орієнтованою, за підходом до учасників «суб'єкт-суб'єктною», за напрямом психологічної роботи – комплексною, за

домінуючим методом – тренінгом, спрямованим на розвиток професійної ідентичності.

Основні цілі технології – становлення особистості учня як суб'єкта професійної діяльності, підготовка кваліфікованого робітника з високим рівнем професійної ідентичності.

Реалізація поставлених цілей потребує вирішення таких *завдань*: організація навчальної діяльності, яка сприятиме процесам професійної ідентифікації та самоідентифікації учнів, розвитку в них професійної ідентичності; розширення знань про професійну ідентичність, чинники й умови її розвитку; розвиток компонентів професійної ідентичності у процесі теоретичного та практичного професійного навчання; стимулювання професійного становлення учнів (їх саморозвитку та самоосвіти) у процесі фахової підготовки.

Концептуальну основу технології становлять теорії професійного розвитку особистості Г. Балла, Л. Бандури, Є. Клімова, Є. Мілеряна, Д. Міллера, В. Моляко, П. Перепелиці, В. Рибалки, Д. Сьюпера, Б. Федоришина, К. Чарнецкі; наукові розробки Г. Балла, І. Зязюна з проблеми гуманізації освіти.

Першочерговими кроками для запровадження технології в навчальних закладах є: 1) розробка основних засад, змісту психолого-педагогічної технології; 2) підбір форм, методів, засобів її реалізації; 3) створення в навчальному закладі сприятливих умов для її впровадження.

Основні етапи технології: діагностичний (що маємо на початку, що отримали в кінці); розвиваючий (що розвиваємо (професійну ідентичність)); узагальнюючий (аналіз результатів, корекція).

На діагностичному етапі проводиться профвідбір абітурієнтів, визначення психологічного клімату в педагогічному колективі, визначення рівня розвитку професійної ідентичності педагогічних працівників та учнів.

На розвиваючому етапі використовуються різноманітні форми та методи просвіти з метою підвищення рівня розвитку професійної ідентичності: психолого-педагогічні тренінги, викладання навчальних курсів, лекції, виступи, надаються рекомендації для учасників навчально-виховного процесу щодо оптимізації процесу розвитку професійної ідентичності учнів, індивідуальні консультації тощо.

На узагальнюючому етапі проводиться аналіз результатів повторної психодіагностики та корекція форм і методів роботи.

Для вдосконалення процесу розвитку професійної ідентичності важливо враховувати такі передумови та чинники:

1. *Об'єктивно-організаційні.* Спрямовані на ефективну організацію роботи ПТНЗ для успішного професійного становлення учнів. До них відносимо: відповідність професійної підготовки державним стандартам професійно-технічної освіти; відповідність навчальних програм вимогам до підготовки фахівця відповідного профілю; достатня кількість годин на виробниче навчання, практику; висококваліфікований склад викладачів, майстрів виробничого навчання; традиції навчального закладу (посвята в професію, конкурси професійної майстерності); заохочування педагогічних працівників закладу до ефективної роботи з учнями; видача диплому про отримання професійно-технічної освіти; професійне спілкування; наявність в учня можливості застосовувати, удосконалювати, творчо використовувати отримані знання та вміння на практиці; гідний заробіток; можливість кар'єрного зростання.

2. *Психолого-педагогічні:* здійснення відбору абітурієнтів за результатами психодіагностики при вступі у професійно-технічний навчальний заклад за природними задатками, здібностями, необхідними для оволодіння та роботи за професією; супровід навчально-професійної адаптації учнів; створення в навчальному закладі позитивного соціально-психологічного клімату; позитивне емоційне забарвлення професійного становлення; запровадження гуманістичних принципів навчання, впровадження у процес навчання інтерактивних, творчих форм навчання; тренінгу з розвитку професійної ідентичності; проведення індивідуальних і групових консультацій.

3. *Індивідуально-психологічні:* вік учнів, відповідність психологічних і фізіологічних особливостей учнів вимогам професії; особистісна професійна активність і спрямованість; зовнішня мотивація професійної діяльності учнів; успішна адаптації учнів у професійних колективах та усвідомлення ними себе членами певної професійної спільноти.

Процесуальна характеристика та методичні особливості, які важливо враховувати на розвиваючому етапі застосування технології.

Результати узагальненого аналізу взаємодії факторів розвитку професійної ідентичності вказують на їх різну ефективність у процесі навчання. Так, на початковому етапі розвитку професійної ідентичності при низькому рівні професійного саморозвитку провідне значення має фактор «позитивне емоційне ставлення до професії». Саме тому на цьому етапі першочерговим стає по-перше, розвиток в учня позитивного ставлення до обраної професії та себе як її представника, по-друге, створення умов для переживання учнями позитивних емоцій і почуттів під час практичних занять; по-третє, надання учням можливості активно і цілеспрямовано проявляти

набуті вміння на практичних заняттях, у конкурсах. На наступному етапі розвитку професійної ідентичності при середньому рівні саморозвитку найбільш ефективною є зовнішня активізація професійного становлення при підтримуванні позитивного емоційного ставлення до професії. На третьому етапі, що відповідає високому рівню саморозвитку, на перше місце виходить чинник «активності та спрямованості учнів у практичній діяльності», але, на відміну від першого етапу, учень прагне, щоб до нього ставилися вже не як до учня, початківця, а як до професіонала, фахівця. Однак і на цьому рівні для попередження професійного маргіналізму, професійного вигорання та розчарування в професії важливим залишається підтримка в учнів позитивного емоційного ставлення до професії.

Дорослий, педагог в умовах навчально-виховного процесу повинен виконувати декілька ролей: організатора, експерта, фасилітатора. Головна його роль на всіх етапах полягає у формуванні в учня домінанти професійного самовдосконалення, яка стимулює активне самопізнання, самопроекування, самореалізацію. Найефективнішим шляхом формування такої домінанти є, на нашу думку, трансляція дорослими особистісних життєвих і професійних цінностей.

Однією з умов успішного застосування технології є дотримання всіма учасниками навчально-виховного процесу *рекомендацій*, виконання яких сприятиме, на нашу думку, розвитку професійної ідентичності учнів ПТНЗ.

Адміністрації професійно-технічних навчальних закладів у роботі з абітурієнтами радимо: 1) при прийнятті документів у абітурієнтів проводити з ними психологічне діагностування на професійне самовизначення, відповідність особистісних особливостей обраній спеціальності (професії); 2) створити сприятливі умови для подолання учнями кризи ідентичності, первинного освоєння професії; 3) проводити посвяту першокурсників у професію; святкування професійних свят у стінах училища, що сприяє процесу професійної ідентифікації учнів; 4) заохочувати учнів, які виявляють прагнення до самореалізації в професії, беруть участь у професійних конкурсах і змаганнях, виявляючи себе креативними, висококваліфікованими майстрами своєї справи; 5) збільшити кількість годин практики на підприємствах із виконанням робочих операцій, що відповідають вимогам професії; 6) створити необхідні умови (матеріальні, технічні тощо) для розвитку в учнів професійних спеціальних здібностей.

У роботі з педагогічним персоналом: 1) приймати на роботу педагогів, майстрів виробничого навчання з високим рівнем професійної компетенції, педагогів, які є взірцем ідеального представника професійної спільноти, в яку повинні через певний час увійти учні;

2) ознайомлювати педагогів з особливостями юнацького віку, який є сприятливими для професійного формування майбутнього фахівця, розвитку його професійної ідентичності; 3) заохочувати викладачів, майстрів виробничого навчання до розробки практико-орієнтованих курсів і тренінгів та включати їх у навчальні плани.

У роботі з батьками учнів: 1) ознайомлювати батьків з особливостями юнацького віку, сприятливого для розвитку професійної ідентичності їхніх дітей; 2) розширювати знання батьків про способи емоційної підтримки своїх дітей у складних навчально-професійних ситуаціях.

У роботі з представниками підприємств: 1) проводити семінари, конференції, круглі столи з роботодавцями з метою створення чітких вимог до випускника, його професійного образу; 2) узгоджувати форми і методи спільної роботи на шляху до розвитку в процесі підготовки професійно ідентичного учня, справжнього професіонала.

Рекомендації викладачам, майстрам виробничого навчання професійно-технічних навчальних закладів: 1) любити свою справу і заряджати учнів своїм інтересом до професії; 2) бути ідеалом професіонала, на якого можуть рівнятися учні; 3) передавати свій досвід, знання щиро, виховуючи в учнів любов до обраної професії; 4) підтримувати учнів у їхніх вдалих професійних починаннях і допомагати у вирішенні проблемних ситуацій; 5) створювати на практичних і теоретичних заняттях ситуацію успіху; 6) бути уважними до власних висловлювань, оцінюючи результати праці учнів, бо в цей період особливо важливою для юнаків є оцінка з боку інших; 7) використовувати у процесі практико-орієнтованого навчання з метою максимально ефективного включення в близькі до практичної діяльності ситуації, подолання кризи професійної ідентичності такі розвиваючі форми, як рольові ігри та навчальні завдання.

Рекомендації керівникам і співробітникам установ, у яких учні професійно-технічних навчальних закладів проходять виробничу практику: 1) з розумінням ставитися до рівня знань, умінь і навичок учнів на початкових етапах їхньої роботи на підприємстві; 2) бути уважними до оцінок, що надаються учням, тому що для юнаків у цей період особливо важливою є оцінка з боку інших; 3) забезпечувати учнів роботою відповідно до їхньої майбутньої професії.

Головними завданнями психолога професійно-технічного навчального закладу в формуванні професійної ідентичності є такі: 1) проаналізувати відповідність особистісного професійно-психологічного профілю (відповідно до професіограми та психограми), знайти шляхи подолання зон невідповідності; 2) надати допомогу в адаптації до навчально-професійного та професійного середовища (цінностей, професійного спілкування

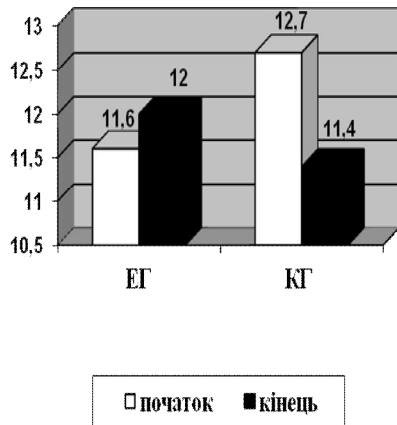
тощо); 3) у разі потреби допомогти в повторному самовизначенні (пов'язати особистісні цінності з цінностями професії); 4) допомогти учням розставити акценти в розумінні ними свого місця і ролі в професії; 5) допомогти виявити слабкі та сильні сторони своєї особистості, навчити спиратися на останні в подоланні можливих труднощів у процесі професійного становлення; 6) сприяти розвитку в учнів навичок професійної рефлексії; 7) навчити учнів фіксувати свої професійні досягнення; 8) створити разом з учнями алгоритм моніторингу власної діяльності (розробити критерії професійної ефективності); 9) навчити учнів усвідомлювати та напрацьовувати алгоритми професійних стратегій дій; 10) допомогти учням поєднати кар'єрне зростання з особистісним; 11) сфокусувати увагу учнів на перспективних моментах розвитку; 12) навчити учнів умінню диференціювати зовнішню оцінку та самооцінку; 13) проводити з майстрами виробничого навчання «Психолого-педагогічні читання». Вказані завдання можуть бути реалізовані психологом у процесі викладання навчальних курсів, проведенні тренінгів та індивідуальних консультацій.

З метою визначення ефективності технології результати було опрацьовано з використанням математичної статистики. За допомогою непараметричного методу (Т-критерій Вілкоксона) виявлено статистично значущі зміни між контрольною й експериментальною групами за такими компонентами та показниками професійної ідентичності:

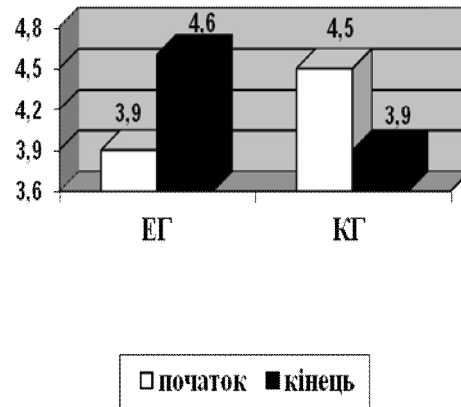
Мотиваційно-ціннісний компонент (показники: професійна спрямованість, внутрішня мотивація до професійної діяльності). В учасників експериментальної групи виявлено зростання професійної спрямованості ($T=4,437^{**}$) та внутрішньої мотивації ($T=5,84^{**}$), в учасників контрольної – тенденцію до зниження професійної спрямованості ($T=1,835$) та відсутність статистично значущих змін за показником «мотивація професійної діяльності» (рис. 1, рис. 2). Зростання показників внутрішньої мотивації в учасників експериментальної групи, на нашу думку, може вказувати на зростання для них суспільної й особистої значущості обраної професії, підвищення інтересу до професії, прагнення до творчої праці тощо. Зростання внутрішньої мотивації також може свідчити, що учні почали отримувати задоволення від власної праці, її продуктивності, що вказує на реалізацію їхніх потреб без зовнішнього тиску.

Проектно-поведінковий компонент (спрямованість особистості). В експериментальній групі виявлено статистично значущі зміни за показниками: «спрямованість на спілкування» ($T=2,13^*$, знижується) та «спрямованість на справу» ($T=2,27^*$, зростає). У контрольній групі за жодним із показників спрямованості особистості статистично значущих змін не виявлено (рис. 3, рис. 4).

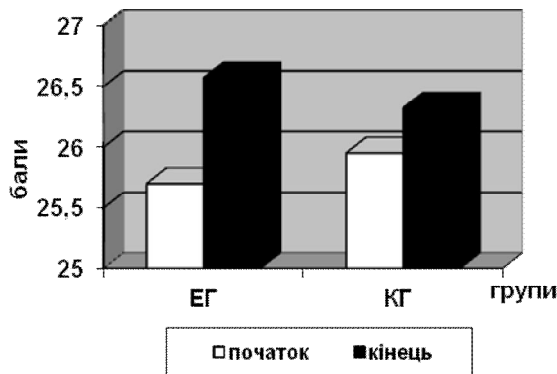

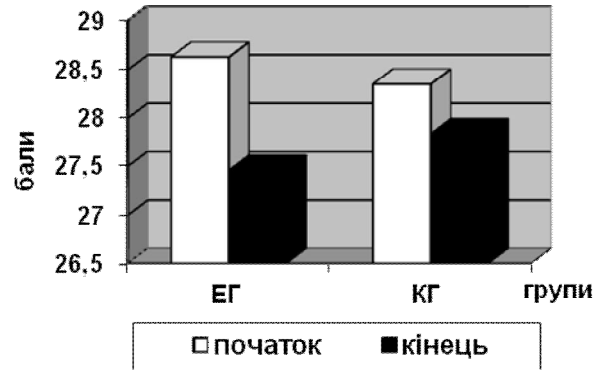
Рис. 1. Динаміка професійної спрямованості в учнів

Рис. 2. Динаміка внутрішньої мотивації в учнів

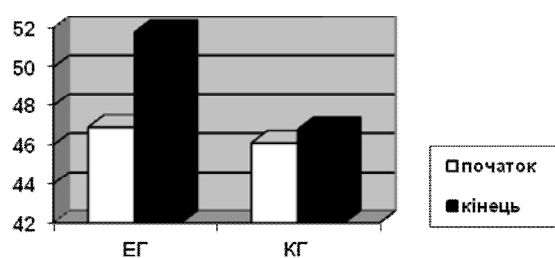
Рис. 3. Динаміка спрямованості на справу в учнів

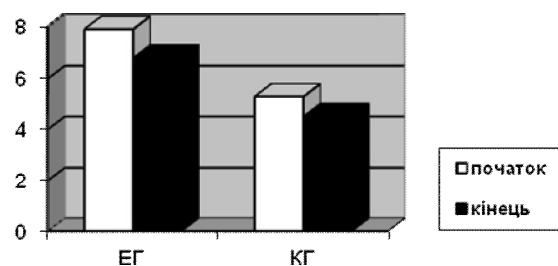
Рис. 4. Динаміка спрямованості на спілкування в учнів

Припускаємо, що зростання показника «спрямованість на справу» свідчить, що учні експериментальної групи стали менш залежними від зовнішніх оцінок їхньої праці та професійних поглядів, мають більшу налаштованість на роботу і орієнтованість на ділову співпрацю. Зниження спрямованості на неформальне спілкування ми пов'язуємо з формуванням в учнів відповідальнішого ставлення до процесу та змісту спілкування, що були сформовані завдяки активним формам і методам навчання із застосуванням авторської психолого-педагогічної технології.

Емоційно-вольовий (позитивна та негативна самооцінка, якісне забарвлення професійної ідентичності). За показником «позитивна самооцінка» в експериментальній групі виявлено зростання ($T = 2,162^*$), а за показником «негативна самооцінка» – зниження ($T = 1,775$) на рівні тенденції. Аналіз динаміки показника «негативна самооцінка» в контрольній групі показав її статистично значуще зниження ($T = 2,652^{**}$) (рис. 5, рис. 6).

Рис. 5. Динаміка позитивної самооцінки в учнів

Рис. 6. Динаміка негативної самооцінки в учнів

За показником «переживання учнями позитивних та негативних емоцій щодо професії й себе як представника певної професійної спільноти» в експериментальній групі спостерігається зниження негативних і зростання позитивних переживань (однак воно не є статистично значущим). Це може вказувати на необхідність більш активного залучення майстрів виробничого навчання до розвитку емоційно-вольового компонента професійної ідентичності. Водночас у контрольній групі виявлено статистично значуще зниження позитивних емоцій щодо обраної професії ($T=2,951^{**}$). Аналіз динаміки негативних емоцій в учнів контрольної групи виявив їхнє зростання, яке, однак, є статистично незначущим. Отже, важливо, щоб навчальний процес викликав захоплення та позитивні емоції в учнів, що сприятиме успішнішому оволодінню професією в цілому. Позитивні емоції також мотивують учнів на подальше професійне удосконалення, сприяють кращій адаптації у професійній спільноті та проявам вольової активності в професійній діяльності.

З метою виявлення психологічного впливу спеціалізованого тренінгу проведено порівняння динаміки змін статусів професійної ідентичності у представників контрольної й експериментальної груп. Для аналізу використовувався непараметричний критерій Краскела-Уолліса. Зазначимо, що на констатувальному етапі показники статусів професійної ідентичності не відрізнялися, групи характеризувались однорідністю.

Статистично значущі зміни виявлені за H -критерієм Краскела-Уолліса в статусах «невизначена професійна ідентичність» ($H=4,245^*$) та «сформована професійна ідентичність» ($H=5,626^*$). У контрольній групі кількість учнів за першим статусом зростає, за другим – знижується, в експериментальній – навпаки. Показники статусів «нав'язана» та «мораторій» мають різницю, але статистично незначущу.

Отримані в результаті формуальної частини емпіричного дослідження позитивні зміни в досліджуваних компонентах і статусах

професійної ідентичності учнів вказують на ефективність авторської психолого-педагогічної технології розвитку професійної ідентичності учнів ПТНЗ та доцільність її впровадження у практику ПТНЗ. Таким чином, авторська технологія розвитку професійної ідентичності може бути рекомендована для використання при підготовці майбутніх барменів-офіціантів, продавців, товарознавців-комерсантів та з відповідними модифікаціями – майбутніх робітників інших спеціальностей.

Таким чином, вважаємо, що впровадження представленої психолого-педагогічної технології: *забезпечує* органічне поєднання зовнішніх умов і чинників впливу на розвиток професійної ідентичності; взаємодію всіх суб'єктів навчання та виховання у процесі розвитку професійної ідентичності; *враховує* зовнішні та внутрішні чинники, що сприяють та/чи перешкоджають досягненню оптимального результату; *сприяє* застосуванню в навчальному закладі психолого-педагогічних підходів (гуманістичного, діяльнісного, компетентнісного), впровадження яких стимулює розвиток професійної ідентичності в умовах навчання учнів у професійно-технічних навчальних закладах; *пропонує* засоби запуску механізму розвитку професійної ідентичності учнів ПТНЗ; активізації процесу професійної ідентифікації та самоідентифікації в умовах навчального процесу; створення психолого-педагогічного середовища, сприятливого для розвитку професійної ідентичності учнів (рекомендації учасникам навчально-виховного процесу).

Технологію активізації розвитку професійної ідентичності учнів ПТНЗ розроблено на матеріалі організації навчально-виховного процесу в закладах, що надають професійно-технічну освіту (ПТНЗ), але її основні підходи і принципи можна поширити і на вищі навчальні заклади, що є перспективою наших подальших досліджень у цьому напрямі.

Посилання:

1. *Дуткевич, Т. В.* Практична психологія: вступ у спеціальність : навч. посіб. / *Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька.* — К. : Центр учбової літератури, 2007. — 256 с.
2. Концепция Московского психолого-социального института // Мир психологии. — 1997. — № 3. — С. 135-147.
3. *Пасічник, А. В.* Розвиток етичних уявлень дітей дошкільного віку засобами художньої літератури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія» / *Алла Володимирівна Пасічник.* — К., 2013. — 20 с.
4. Педагогика: тезисы лекций и практические занятия : Электронное учебное пособие. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://vaniorolap.narod.ru/theme13.html>
5. Педагогические технологии в образовательном процессе; формы, методы и технологические основы проблемного обучения. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://i-educator.ru/vopros44>

6. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті : [монографія] / С. О. Сисоєва, А. М. Алексюк, П. М. Воловик, О. І. Кульчицька, Л. Є. Сігаєва, Я. В. Цехмістер та ін.; за ред. С. О. Сисоєвої. — К. : ВІПОЛ, 2001. — 502 с.
7. Поваренков, Ю. П. Психологическое содержание профессионального становления человека / Ю. П. Поваренков. — М. : УРАО, 2002. — 160 с.
8. Радзімовська, О. В. Опитувальник професійної ідентичності учнів професійно-технічних навчальних закладів (презентація авторської методики) [Текст] / О. В. Радзімовська // Молодий вчений. — 2015. — № 8. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2015/8/33.pdf>
9. Слостенін, В. А. Педагогіка : учеб. пособ. для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенін, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов / под ред. В. А. Слостенина. — М. : Академия, 2002. — 576 с. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://krotov.info/lib_sec/shso/71_slas5.html

References (transliterated and translated):

1. Dutkevych, T. V. & O. V. Savytska Praktychna psykholohiya: Vstup u spetsialnist. Navchalnyi posibnyk (Practical Psychology: Introduction to specialty : Tutorial). Kyiv, 2007. 256 p.
2. Kontseptsiya Moskovskogo psihologo-sotsial'nogo instituta (The concept of the Moscow Psychological and Social Institute). // World of Psychology, 1997. № 3. P. 135-147.
3. Pasichnyk, A. V. Rozvytok etychnykh uyavlen ditey doshkilnoho viku zasobamy khudozhnoyi literatury : avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. psykol. nauk: spets. 19.00.07 «Pedahohichna ta vikova psykholohiya» (The development of ethical concepts of preschool children by means of literature : Author's abstract of Ph. D. Thesis in Psychology: 19.00.07 – Pedagogical and Age Psychology). Kyiv, 2013. 20 p.
4. Pedagogika: tezisy lektsy i prakticheskiye zanyatiya : Elektronnoye uchebnoye posobiye (Pedagogy: abstracts of lectures and workshops: Electronic textbook). — [Electronic resource]. — Mode of access : <http://vaniorolap.narod.ru/theme 13.html>
5. Pedagogicheskiye tekhnologii v obrazovatelnom protsesse; formy, metody i tekhnologicheskiye osnovy problemnogo obucheniya (Teaching technologies in the educational process; forms, methods and technological bases of problem-based learning). — [Electronic resource]. — Mode of access : <http://i-educator.ru/vopros44>
6. Pedahohichni tekhnolohiyi u neperervniy profesiyinyi osviti : [monohrafiya] (Teaching technology in continuous professional education [Monograph]). / S. O. Sysoyeva, A. M. Aleksiuk, P. M. Volovyk, O. I Kulchytska, L. Ye. Sihayeva, Ya. V. Tsekhmister et. al.; Ed. by. S. O. Sysoyeva. Kyiv, 2001. 502 p.
7. Povarenkov, Yu. P. Psykhologicheskoe sodержanie professional'nogo stanovleniya cheloveka (Psychological maintenance of professional formation of the person). Moscow, 2002. 160 p.
8. Radzimovska, O. V. Opytuvalnyk profesiyynoyi identychnosti uchniv profesiyno-tekhnichnykh navchalnykh zakladiv (prezentatsiya avtorskoyi metodyky) (Questionnaire of professional identity for vocational school students (Presentation of author's technique). // Molodyy vchenyy, 2015. № 8. —[Electronic resource]. — Mode of access : <http://molodyvchenu.in.ua/files/journal/2015/8/33.pdf>
9. Slastenin, V. A., Isaev, I. F., Shiyanov, E. N. Pedagogika: Ucheb. posobie dlya stud. vyssh. ped. ucheb. zavedeniy (Pedagogy: A manual for students of higher

educational institutions) / Ed. by V. A. Slastenin. Moscow, 2002. 576 p. – [Electronic resource]. — Mode of access : http://krotov.info/lib_sec/shso/71_slas5.html

Стаття надійшла до редакції 18.02.2015

О. Радзимовская

**Внедрение психолого-педагогической технологии
развития профессиональной идентичности как условие
успешного профессионального становления учащихся ПТУЗ**

Статья посвящена презентации авторской психолого-педагогической технологии развития профессиональной идентичности учащихся профессионально-технических учебных заведений. Предложена классификация технологии, даны рекомендации для всех участников учебного процесса: администрации, педагогов, психолога, а также родителей учащихся. Эффективность технологии подтверждается результатами математической статистики, а именно: повышение уровня мотивационно-ценностного, проектно-поведенческого, эмоционально-волевого компонентов (имевших до этого наиболее низкие баллы по уровню развития) у участников экспериментальной группы по показателям: «профессиональная направленность», «внутренняя мотивация», «направленность на дело», «позитивная самооценка». В контрольной группе статистически значимые изменения выявлены по показателям «негативная самооценка» и «эмоционально позитивное отношение к выбранной профессии» (снизились). Для выявления психологического влияния специализированного тренинга (доминирующий метод технологии), направленного на развитие профессиональной идентичности, был использован Н-критерий Краскела-Уоллиса. Статистически значимые изменения произошли в двух статусах: «неопределенная профессиональная идентичность» и «сформированная профессиональная идентичность». В контрольной группе количество учащихся с первым статусом увеличилось, со вторым – уменьшилось. В экспериментальной – наоборот. Изменения по статусам навязанной профессиональной идентичности и моратория статистической незначимы. Данная технология может быть использована для развития профессиональной идентичности студентов вузов.

Ключевые слова: психологическая и педагогическая технология, профессиональная идентичность, профессионально-техническое образование, компоненты профессиональной идентичности.

O. Radzimovska

**Implementation of Psycho-pedagogical Technology
of Professional Identity as a Condition for Successful
Professional Development of Vocational School Students**

The article is devoted to the presentation of the author's psychological and educational technology of development of students' professional identity at vocational and technical schools. The classification of the technology is presented. The author has developed the recommendations for all participants of the educational process – for administration, teachers, psychologists and students' parents. The effectiveness of the technology is supported by the results of mathematical statistics. The results show the increasing of motivational-value, design-behavioral, emotional and volitional or will components. (Before our experiment the results were low in terms of «professional orientation», «internal motivation», «focus on business», «positive self-esteem»). In the control group, statistically significant changes have been found in terms of «negative self-esteem» and «emotionally positive attitude towards their chosen profession» (They reduced or became lower). To identify the psychological impact of a specialized training (the dominant method of technology), aimed at the development of professional identity the author used Kruskal – Wallis one-way analysis of variance. The specialized training was aimed to develop the professional identity of the students. Statistically significant changes have occurred in the two statuses, «a vague professional identity» and «formed professional identity». In the control group, the number of students with the first status has increased and with the second one has declined. In the experimental group it has become just-on the contrary. Changes imposed by the status of professional identity and the moratorium are statistically insignificant. This technology can be used for the development of professional identity of college and university students.

Keywords: psychological and pedagogical technology, professional identity, vocational and technical education, components of professional identity.

Рецензент – кандидат педагогічних наук,
старший науковий співробітник Д. О. Закатнов